

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДЕРЖАВНИХ РЕЖИМІВ УКРАЇНИ ТА РОСІЇ

Проблема організації і функціонування державного режиму в умовах переходу від тоталітаризму до демократії в Російській Федерації і Україні привертає увагу багатьох дослідників, більшість із яких вважає, що їм необхідна сильна авторитарна влада. С початку 90-х років у політичних і наукових колах Росії та України все гучніше звучала тема авторитаризму. Дилема – авторитаризм чи демократія – встала у центрі гострої полеміки. Ті, хто розачарувався в демократії і бачив в ній джерело усіх лих, вважав спасінням авторитарну владу. Інші ж вбачали в ній загрозу навіть тим крихким росткам демократичних свобод, які утворились в Росії та Україні у минулому десятиріччі. Деякі ж наполегливо шукали способи поєднати автократію та народовладдя. Протистояння авторитарних та демократичних тенденцій – загальна проблема всіх країн, де були повалені тоталітарні режими.

Виправданням авторитарних тенденцій у політичному житті Російської Федерації виступає концепція т.зв. «просвітницького авторитаризму». Прихильники цієї концепції, визнаючи негативні сторони авторитарних порядків, однак оправдують їх як необхідний тимчасовий засіб для проведення в Росії демократичних реформ. Однак, цілий ряд дослідників прагне спростувати погляди цих т.зв. «ідеологів авторитаризму», доказуючи, що в Росії «демократія поки слабка, але це демократія». Як відмічають російські політологи О. Галкін та Ю. Красін, в Росії існують об'єктивні передумови авторитаризму. Існуючу тут форму державного режиму вони вважають суперпрезидентською республікою, що породжується економічними, політичними, соціальними та культурологічними обставинами. У той же час деякі російські і закордонні аналітики вважають, що в Росії в даний час склався режим фінансової олігархії. Так, на думку відомого історика Ю. М. Афанасьєва, влада в Російській Федерації формується не демократично, на основі спайки монополій і авторитарно-олігархічної верхівки. Але настільки категоричне судження не цілком виправдане, хоча тенденція до цього безсумнівна. Однак вона наштовхується на інші авторитарні тенденції: державно-бюрократичні, кримінальні-мафіозні, корпоративні, націонал-патріотичні. Більш правильною представляється оцінка Л. Шевцової, що називає існуючий нині в Російській Федерації режим «гібридним», що складається з переплетення різних елементів.

Практично деякі з названих політичних та державно-правових процесів відбуваються і в Україні. Однак, як зауважив зам. глави ДВР, колишній депутат Державної Думи РФ від ДВР Сергій Юшенков на Міжнародній конференції, присвяченій проблемам демократії: «В Україні зовсім протилежна ситуація». Особливості переходу України від тоталітарного режиму до демократичного зумовили і становлення специфічного «змішаного» державного режиму, що поєднує риси всіх основних «чистих» різновидів політичних режимів: а) демократичного; б) авторитарного; в) тоталітарного; г) анархістського; д) охлократичного. Серед ознак демократичного режиму, властивих Україні, варто назвати: виборність найважливіших органів державної влади; формально-юридична рівність громадян; наявність у законодавстві формальних гарантій прав меншості і запобігання свавілля більшості. У той же час мають місце й певні обмеження в сфері двох інших основних принципів демократичного режиму – вирішення найважливіших політичних проблем згідно з волею більшості громадян і забезпечення широкого кола особистих, громадянських і політичних прав і свобод. Обмеження існуючих демократичних принципів дають також підстави для висновку про наявність в сучасній Україні певних елементів авторитарного режиму. До них можна віднести: широкі законодавчі повноваження виконавчих органів держави (президента й уряду); звуженість принципу гласності в діяльності органів державної влади і відсутність реальної відповідальності їхніх керівників за зміст і наслідки своєї діяльності; формування еліти зверху, а не демократичним шляхом; обмежене коло осіб, що здійснюють реальну владу в державі, її клановість і відсторонення абсолютної більшості народу від процесу її здійснення. До залишків тоталітаризму варто віднести такі специфічні риси політико-правової свідомості значної частини адміністративних кадрів, політиків і рядових

громадян, як впевненість у власній непогрішності, нетерпимість до політичного інакомислення, етатизм, егалітаризм, догматизм, імітація елітою бурхливої діяльності, примітивізація політико-правової культури. Знищений у своїй основі на центральному інституціонально-нормативному рівні, тоталітаризм і далі продовжує розцвітати в багатьох сферах на локальному, регіональному і секторному рівнях політичної системи. Елементи анархістського режиму проявляються сьогодні в Україні такими своїми компонентами: відсутність системи ефективного нормативного регулювання суспільних відносин, сваволя найсильнішого або більш меткого, відсутність гарантій безпеки населення і представників органів державної влади; конфронтація державно-владних структур, відсутність ефективних форм координації їхніх дій; ерозія загальної ідеї єдиної політичної системи (це знаходить свій прояв у діяльності впливових сепаратистських сил і сил, що претендують на виключне право представляти «щирі прагнення народу» і вимагати заборони діяльності своїх опонентів); втрата (у деяких випадках) вищими органами державної влади монополії на організоване застосування насильства. І, нарешті, суттєві елементи охлократичного режиму характеризують політичне життя України в тій мірі, в якій її владним структурам властиві: некомпетентність, зневажливе відношення до знань, досвіду світової цивілізації, зокрема, постійне прагнення неадекватними реальній ситуації простими засобами і дуже швидко вирішувати складні проблеми громадського життя, що, власно кажучи, вимагають для свого рішення тривалої кропіткої праці; відсутність у представників органів державної влади реального почуття громадської відповідальності перед народом своєї країни; рекрутування певної частини правлячої еліти із середовища соціальних «низів» і маргінальних кіл суспільства, представники яких прагнуть швидко підвищити свій індивідуальний і груповий соціальний статус і поліпшити матеріальний рівень життя.

Визначення за допомогою науки шляхів подолання залишків тоталітаризму та авторитаризму в Росії та Україні, у цих умовах стає однією з можливостей наукового співробітництва між нашими країнами.